

Przepisy art. 299 Kodeksu spółek handlowych jako funkcja prawa o niewypłacalności

ADAMUS, RAFAŁ

RAFAŁ ADAMUS radamus@uni.opole.pl
Uniwersytet Opolski, Polonia

The Opolo Studies in Administration and Law
Opole University Press, Polonia
ISSN: 1731-8297
ISSN-e: 2658-1922
Periodicity: Trimestral
vol. 20, no. 2, 2022
redakcja.osap@gmail.com

Received: 28 September 2022
Accepted: 29 November 2022

URL: <http://portal.amelica.org/amei/journal/463/4633919002/>

Streszczenie: Przepis art. 299 Kodeksu spółek handlowych nawiązuje do treści art. 298 Kodeksu handlowego. Polski ustawodawca model spółki z ograniczoną odpowiedzialnością generalnie oparł na regulacji niemieckiej. Niemniej z uwagi na częste przypadki nadużywania formy spółki kapitałowej wprowadził szczególną odpowiedzialność członków zarządu. Regulacja art. 299 Kodeksu spółek handlowych przez lata była przedmiotem ożywionej debaty naukowej i wielu orzeczeń sądowych. W niniejszym opracowaniu stawiana jest teza, że wskazana regulacja jest funkcją prawa upadłościowego. Konsekwencją tej tezy jest wskazanie na zakres odpowiedzialności członka zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, który podejmie obronę w procesie. Nie w każdym przypadku terminowego złożenia wniosku o upadłość dojdzie do pełnego zaspokojenia wierzycieli. Przeciwnie – dywidenda upadłościowa jest statystycznie bardzo niska. W opracowaniu wyrażono pogląd, że z uwagi na wyjątkową konstrukcję odpowiedzialności członków zarządu za zobowiązania osoby prawnej nie jest dopuszczalna rozszerzająca wykładnia pojęcia szkody. Wreszcie opracowanie wskazuje na znaczenie terminu wymagalności roszczenia dla ustalenia, który z członków zarządu, kolejno sprawujących funkcje, może ponosić odpowiedzialność cywilną.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność cywilna, obowiązek złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, bezskuteczność egzekucji, szkoda, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, członek zarządu.

Abstract: The provision of Article 299 of the Commercial Companies Code refers to the content of Article 298 of the Commercial Code. The Polish legislator generally based the model of a limited liability company on the German regulation. Nevertheless, due to frequent cases of abuse of the form of a capital company, it introduced special liability of management board members. The regulation of Article 299 of the Commercial Companies Code has been the subject of a lively scientific debate and many court rulings over the years. This study puts forward the thesis that the indicated regulation is a function of the bankruptcy law. The consequence of this thesis is the indication of the scope of responsibility of the member of the management board of a limited liability company, who will take up the defense in the proceedings. Not all creditors will be fully satisfied when the bankruptcy petition is filed on time. On the contrary, the bankruptcy dividend is statistically very low. The study expresses the view that due to the unique structure of liability of management board members for the obligations of a legal person, an extended interpretation of the concept of damage is not allowed. Finally, the study indicates the importance of the maturity date of the claim for determining which of the

management board members, subsequently performing functions, may be liable.

Keywords: civil liability, obligation to file for bankruptcy, ineffectiveness of debt enforcement, damage, limited liability company, member of the management board.

1. Teza badawcza: przepis art. 299 KSH jako funkcja prawa o niewypłacalności

W niniejszym opracowaniu prezentuję tezę badawczą, że przepis art. 299 KSH jest funkcją prawa o niewypłacalności. Zgodnie ze słownikiem języka polskiego funkcja to „rola odgrywana przez coś” (Dunaj 2007: 428). Surowa odpowiedzialność nakładana na członków zarządu spółki z o.o. – na podstawie art. 299 KSH – ma na celu uaktywnienie członków zarządu spółki na wypadek jej niewypłacalności. Innymi słowy ratio legis art. 299 KSH wyraża się w stymulowaniu odpowiednich zachowań, uznanych przez ustawodawcę za pożądane w konkretnych warunkach określonych przez prawo (niewydolność finansowa spółki). Odpowiedzią systemu prawa na zjawisko niewypłacalności przedsiębiorców jest regulacja dotycząca obligatoryjnej upadłości (tzn. w sytuacji niewypłacalności dłużnik albo – w przypadku jednostek organizacyjnych posiadających zdolność upadłościową – jego reprezentant jest obowiązany do złożenia wniosku o upadłość) i fakultatywnej restrukturyzacji (w sytuacji zagrożenia niewypłacalnością albo niewypłacalności dłużnik albo – w przypadku jednostek organizacyjnych posiadających zdolność restrukturyzacyjną – jego reprezentant może złożyć wniosek o restrukturyzację). Zagadnienie upadłości i restrukturyzacji może być spięte wspólną klamrą jako „prawo o niewypłacalności”. W przypadku niewypłacalności dłużnika najlepszą gwarancją ochrony interesów ogółu wierzycieli jest zastosowanie procedur restrukturyzacyjno-upadłościowych. W sytuacji ich braku doszłoby do chaotycznego wyścigu wierzycieli o pierwszeństwo faktycznego zaspokojenia, skutkiem czego niektórzy z nich otrzymaliby pełne zaspokojenie, a dla innych w ogóle nie starczyłoby majątku dłużnika. Byłoby to niesprawiedliwe. Prawo o niewypłacalności oparte jest tymczasem na zasadzie równego traktowania wierzycieli (zasada *pari passu*). Z kolei fundamentalna zasada konstrukcyjna prawa o niewypłacalności wyklucza możliwość wszczynania postępowań z urzędu. Postępowanie upadłościowe i postępowanie restrukturyzacyjne mogą zostać wszczęte wyłącznie na wniosek uprawnionego. Generalnie, nie wchodząc w szczegóły, postępowania te mogą zostać zainicjowane albo przez dłużnika (a w przypadku jednostek organizacyjnych – jego reprezentanta), albo przez wierzyciela osobistego. Należy przy tym pamiętać, że dłużnik (reprezentant) ma z gruntu lepszy ogłód własnej sytuacji finansowej niż wierzyciel, który problemy finansowe swojego dłużnika najczęściej rozpoznaje po zaawansowanych objawach, pośród których jest niewykonywanie wymagalnego zobowiązania pieniężnego. Zatem członek zarządu, mający w perspektywie własną, osobistą odpowiedzialność cywilną z art. 299 KSH, powinien na wypadek niewypłacalności spółki z o.o. przyjąć odpowiednią postawę.

2. Charakter prawny odpowiedzialności członków zarządu za zobowiązania spółki z o.o.

Z punktu widzenia postawionej tezy badawczej należy przyjrzeć się charakterowi prawnemu tej odpowiedzialności. Polska regulacja spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, której założenia opracowano w latach 30. XX w., oparta była na wzorcach niemieckich (Adamus 2020: 7). Niemniej oryginalnym rozwiązaniem polskiego ustawodawcy było wprowadzenie szczególnych zasad odpowiedzialności cywilnej członków zarządu za zobowiązania spółki. Ratio legis dla wprowadzenia art. 298 KH (poprzednika art. 299 KSH) wiązało się z potrzebą zapobiegania nadużywaniu formy spółki z o.o. (Rymar [1938: 77] cytuje fragment uzasadnienia Komisji Kodyfikacyjnej). Natura prawna odpowiedzialności cywilnej członków zarządu na podstawie art. 299 KSH jest sporna.

Zasadniczo prezentowane są trzy rozbieżne poglądy.

Pierwszy z nich określa odpowiedzialność z art. 299 KSH jako gwarancyjną albo quasi-gwarancyjną (Allerhand 1997: 278; Litwińska 1997: 39; Weiss 1993–1994: 60; Błachowska 1994: 7; Kmiecik 1991: 77; Wiśniewska 1998: 86–87; Dauman 1936: 55; Szajkowski i Tarska 2005: Legalis nb. I.4; Osajda 2014: 151; Kopaczyńska-Pieczniak 2010: 591; Nowacki 2021: Legalis nb. VI.1-3; Pabis 2022: Legalis nb. IX.1; Kidyba 2022: 1417). Członek zarządu odpowiada wobec wierzyciela spółki za niezaspokojone zobowiązania spółki z o.o., chyba że zachodzą tzw. okoliczności egzoneracyjne ściśle wskazane w treści przepisu. Chodzi tu o przesłanki wyłączające odpowiedzialność cywilną. Do uchylenia się od odpowiedzialności wystarczy ziszczenie tylko jednej z nich. W oparciu o okoliczność braku szkody możliwe jest ustalenie mniejszej sumy, za którą odpowiada członek zarządu, niż nominalna wysokość niezaspokojonych zobowiązań.

W ramach drugiego ze stanowisk – niektórzy autorzy uważają, że odpowiedzialność członków zarządu nie ma charakteru odszkodowawczego, ale wykazuje wiele cech właściwych odpowiedzialności odszkodowawczej (Dziurzyński 1936: 530; Rymar 1938: 30; Gurgul 1991: 51; Żyznowski 1996: 3–4; Giezek i Wnuk 1994: 52).

Trzeci z poglądów upatruje w treści art. 299 KSH odpowiedzialność odszkodowawczą członka zarządu wobec wierzyciela spółki (Ritterman 1936: 56–57; Brol 1994: 35; Kappes 1998: 37; Adamus 2005: 29; Strzępka i Zielińska 2015: Legalis nb. I.4; Szczurowski 2022: Legalis nb. III.3). Pod rządem Kodeksu handlowego oryginalny pogląd przedstawili M. Aleksandrowicz i J. Krauss (1992: 130): [...] odpowiedzialność z art. 298 k.h. jest odszkodowawczą, tyle że opartą na inaczej rozumianej szkodzie i innym związku przyczynowym niż związek między niewykonaniem zobowiązania a szkodą. Desygnatem szkody jest uszczerbek majątku spółki w czasie między właściwą datą zgłoszenia upadłości a datą bezskutecznej upadłości, który obniżył możliwość zaspokojenia wierzycieli właśnie przez «ubytek» w majątku spółki – w tym czasie”. Zbliżone stanowisko Sąd Najwyższy zajął w uzasadnieniu uchwał z 9 marca 1993 r. (III CZP 116/93) i z 15 września 1993 r. (II UZP 15/93).

Pogląd o odszkodowawczym charakterze odpowiedzialności dominuje w orzecznictwie sądowym pod rządem Kodeksu spółek handlowych.

Kwestia odszkodowawczego charakteru odpowiedzialności została właściwie przesądzona w uchwale 7 sędziów Sądu Najwyższego z 7 listopada 2008 r. (III CZP 72/08, OSNC 2009 Nr 2, poz. 20), w której zdecydowanie opowiedziano się za deliktowym charakterem tej odpowiedzialności.

Na podstawie treści art. 299 KSH szkoda jest uszczerbkiem w majątku wierzyciela niewypłacalnej spółki z o.o., wyrażającym się w różnicy pomiędzy tym, co wierzyciel mógłby uzyskać z majątku spółki, gdyby w czasie właściwym złożono wniosek o ogłoszenie upadłości (albo podjęto inne aktywności wskazane w treści ustawy), a tym, co wierzyciel faktycznie już zyskał.

Tym, co różni przepis art. 299 KSH od klasycznej odpowiedzialności odszkodowawczej, jest „odwrócenie” ciężaru dowodowego na korzyść poszkodowanego. Podobnym mechanizmem inwersji dowodowej charakteryzuje się regulacja art. 21 ust 3 PrUp (Adamus 2015: 30–34). Związek przyczynowo-skutkowy – jako jedna z przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej – ma charakter normatywny.

Bez względu na to, który pogląd o charakterze prawnym odpowiedzialności członka zarządu zostanie w konkretnej sprawie przyjęty, istnieją pewne fundamentalne wspólne twierdzenia, które nie różnicują pozycji członka zarządu i wierzyciela spółki w zależności od przyjętego zapatrywania doktrynalnego. Po pierwsze, spółka z o.o. jest osobą prawną i sama odpowiada za swoje zobowiązania. Członek zarządu nie jest zatem dodatkowym, a zarazem standardowym, typowym źródłem aktywów do poszukiwania zaspokojenia przez wierzyciela jego należności, tak jak np. komplementariusz w handlowej spółce osobowej, odpowiadający subsydiarnie i solidarnie za spółkę. Poszukiwanie zaspokojenia z majątku członka zarządu przez wierzyciela spółki z o.o. jest dopuszczalne z uwagi na negatywną ocenę postawy członka zarządu. Odpowiedzialność członka zarządu, abstrahując od rozkładu ciężaru dowodowego, w płaszczyźnie konstrukcji odpowiedzialności z art. 299 KSH wiąże się z występującymi łącznie faktami prawnymi: zaniechaniem złożenia wniosku o upadłość w czasie właściwym (podjęciem alternatywnej aktywności wskazanej w ustawie), winą członka zarządu za ten stan rzeczy, szkodą po stronie wierzyciela. Obok płaszczyzny konstrukcji odpowiedzialności cywilnej jest podległa jej płaszczyzna ciężaru dowodowego. W ramach tej płaszczyzny ustawodawca może dokonać zróżnicowanej dystrybucji ciężaru dowodowego pomiędzy członka zarządu (sprawcę szkody, a w roli procesowej – pozwanego) i wierzyciela spółki (poszkodowanego, a w roli procesowej – powoda). Ustawodawca – w rozkładzie ciężaru dowodowego – ewidentnie uprzywilejował wierzyciela spółki. Można zatem postawić wniosek, że regulacja art. 299 KSH w istocie rzeczy ma charakter wyjątkowy. Jeżeli tak, to wykładnia tego przepisu nie może wykraczać poza jego językową (gramatyczną) treść.

Po drugie, przepis art. 299 KSH (nadal abstrahując od charakteru prawnego odpowiedzialności członka zarządu) jest funkcją prawa upadłościowego (Adamus 2018: 21–33; co do krytyki konstrukcji art. 299 KSH jako demotywatora restrukturyzacji zob. Adamus 2022: 4). Ustawodawca zakłada bowiem, że w sytuacji, w której dłużnik ma wielu wierzycieli, najlepszym sposobem ich sprawiedliwego zaspokojenia jest właśnie jedna z procedur prawa o niewypłacalności. Z tego stwierdzenia wypływa szereg wniosków. Odpowiedzialność członka zarządu nie powstanie, jeżeli spółka z o.o. nie ma

zdolności upadłościowej (np. jest to spółka celowa powołana ustawą) albo jeżeli nie ma przesłanek do ogłoszenia upadłości spółki z o.o., gdyż np. spółka ma tylko jednego wierzyciela. Upadłość ogłasza się z uwagi na niewypłacalność w rozumieniu art. 10 i 11 PrUp. Co do zasady w przypadku prawidłowego złożenia wniosku o upadłość spółki z o.o. zupełnie typowe będzie jedynie częściowe zaspokojenie wierzycieli. Z prowadzonych badań aktowych wynika, że statystyczna dywidenda upadłościowa w Polsce jest bardzo niska (Staszkiewicz i Morawska 2017: 20; Horobiowski 2017: 25; Kupis 2017: 35). Pamiętać należy, że z ogłoszeniem upadłości: a) pojawiają się duże koszty likwidacyjne, b) składniki majątku likwidowanej spółki z o.o. sprzedawane są nie na wolnym rynku, ale w trybie likwidacji wymuszonej.

3. Uwagi co do funkcji art. 299 KSH na gruncie koncepcji o odszkodowawczym czy gwarancyjnym charakterze odpowiedzialności członka zarządu

Spółka z o.o. jest instrumentem służącym do prowadzenia działalności gospodarczej (a także innej) o – co do zasady – większych rozmiarach niż działalność oparta na potencjale ekonomicznym jednej osoby fizycznej. Nawet pobieżna analiza sum bilansowych spółek z o.o. w sprawozdaniach finansowych umieszczonych w repozytorium Krajowego Rejestru Sądowego prowadzi do oczywistego wniosku, że potencjał gospodarczy spółki z o.o. jest z zasady o wiele większy niż potencjał majątkowy jej członka zarządu. Z kolei na podstawie art. 299 KSH roszczenia może podnieść każdy z wierzycieli spółki z o.o., o ile nie podlega on „konkurencyjnej” regulacji Ordynacji podatkowej dla zaległości podatkowych czy przepisom o systemie ubezpieczeń społecznych i Ordynacji podatkowej dla składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne. Innymi słowy teoretycznie górna granica odpowiedzialności członków zarządu z art. 299 KSH to suma zobowiązań prywatnoprawnych samej spółki z o.o.

Z uwagi na różnice potencjałów ekonomicznych pomiędzy spółką z o.o. a członkiem jej zarządu (osobą fizyczną) trudno oczekiwać, że członek zarządu będzie ekonomicznym gwarantem zaspokojenia dla wierzycieli obok spółki z o.o. Innymi słowy funkcją art. 299 KSH nie jest zagwarantowanie wszystkim wierzycielom spółki z o.o. dodatkowego źródła systemowego zaspokojenia. W praktyce faktyczne zaspokojenie z majątku członka zarządu spółki z o.o. będą mogli uzyskać jedynie nieliczni wierzyciele i w zakresie kwoty uwzględniającej możliwości majątkowe członka zarządu.

Teza o art. 299 KSH jako o funkcji postępowania upadłościowego powinna zakładać uniwersalizm tej regulacji. W literaturze prowadzi się szerokie rozważania, dlaczego brakuje odpowiednika art. 299 KSH w prawie akcyjnym: „Na gruncie prawa akcyjnego, gdzie przypadki faktycznej likwidacji spółki nie występowały, bo i nie zachodziła równie często tożsamość członków zarządu i wspólników (członkowie zarządu nie chcieli więc, prowadząc faktyczną likwidację, ryzykować za wspólników), wspólników było zazwyczaj więcej (co również utrudniało faktyczną likwidację, wymuszając upłynnienie majątku i podział majątku w pieniądzu), a ponadto na majątek spółki, przeznaczonej do większych przedsięwzięć gospodarczych, składały się w zdecydowanej większości przypadków składniki majątkowe jednak o większej pojedynczej wartości

(czyniąc opłacalnym ewentualne poszukiwanie tych składników majątkowych przez wierzycieli chcących prowadzić z nich egzekucję a dotkniętych faktyczną likwidacją spółki) czy składniki majątkowe podlegające ujawnieniu w księgach wieczystych czy rejestrach (co również utrudniało faktyczną likwidację spółki, ułatwiając i potaniając odnalezienie tych składników przez wierzycieli chcących przeprowadzić do nich egzekucję w razie przeprowadzenia faktycznej likwidacji)” (Nowacki 2021: Legalis nb. I.2). Niemniej członkowie zarządu spółki akcyjnej ponoszą zbliżoną odpowiedzialność do tej z art. 299 KSH na podstawie art. 21 ust. 3 PrUp. Ponadto art. 116 OrdPod odnosi się do odpowiedzialności członków zarządu za zaległości podatkowe każdego typu spółki kapitałowej.

4. Pojęcie szkody i jej znaczenie w rozumieniu art. 299 KSH

Dalej wypada zauważyć, że członek zarządu nie ponosi bezwarunkowej odpowiedzialności za zobowiązania spółki np. na wzór solidarno-subsydiarnej odpowiedzialności współnika jawnego w handlowej spółce osobowej.

Bez względu na to, czy okoliczność, że wierzyciel „nie poniósł szkody”, traktuje się jako a) przesłankę egzoneracyjną wyłączającą cywilną odpowiedzialność gwarancyjną członka zarządu, czy jako b) domniemaną przesłankę odpowiedzialności odszkodowawczej, którą członek zarządu musi obalić, aby uwolnić się od odpowiedzialności, rozumienie pojęcia „szkoda” użytego w art. 299 KSH nie jest dowolne.

Przede wszystkim na treść art. 299 KSH należy patrzeć całościowo. Nie jest dopuszczalne wyrywanie zwrotów czy słów z kontekstu regulacji. Pojęcie „szkoda” w rozumieniu art. 299 KSH należy odnosić do obniżenia potencjału majątkowego spółki z uszczerbkiem dla wierzycieli wobec braku terminowego wdrożenia odpowiednich procedur niewypłacalnościowych. W wyroku Sądu Najwyższego z 13 maja 2021 r. (IV CSKP 32/21) wskazano, że chodzi tu o odpowiedzialność za pogorszenie możliwości zaspokojenia wierzyciela z majątku spółki zaistniałego wskutek niezłożenia we właściwym czasie wniosku o ogłoszenie upadłości. Członek zarządu, odwołując się do stanu majątkowego spółki istniejącego w czasie właściwym dla złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości i biorąc pod uwagę przewidzianą w postępowaniu upadłościowym kolejność zaspokajania wierzytelności z masy upadłości, może wykazać niemożność uzyskania przez wierzyciela zaspokojenia jego zobowiązania (uchwały Sądu Najwyższego: z 25 listopada 2003 r., III CZP 75/03, OSNC 2005 Nr 1, poz. 3 i z 28 lutego 2008 r., III CZP 143/07, OSNC 2009 Nr 3, poz. 38; wyroki Sądu Najwyższego: z 6 czerwca 1997 r., III CKN 65/97, OSNC 1997 Nr 11, poz. 181; z 14 lutego 2003 r., IV CKN 1779/00, OSNC 2004 Nr 5, poz. 76; z 20 maja 2003 r., III CKN 1281/00; z 26 czerwca 2003 r., V CKN 416/01, OSNC 2004 Nr 7–8, poz. 129; z 25 września 2003 r., V CK 198/02; z 27 października 2004 r., IV CK 148/04; z 22 czerwca 2005 r., III CK 678/04; z 7 lipca 2005 r., IV CK 58/05; z 22 września 2005 r., IV CK 75/05; z 5 października 2005 r., II CK 97/05; z 2 października 2007 r., II CSK 301/07; z 7 lutego 2007 r., III CSK 227/06, OSNC-ZD 2008 Nr A, poz. 19; z 13 grudnia 2007 r., I CSK 313/07; z 9 kwietnia 2008 r., V CSK 527/07; z 10 kwietnia 2008 r., IV CSK 15/08; z 9 maja 2008 r., III CSK 364/07; z 30 maja 2008 r., III CSK 12/08; z 26 sierpnia

2009 r., I CSK 34/09, OSNC-ZD 2010 Nr B, poz. 57; z 9 lutego 2011 r., V CSK 188/10; z 10 lutego 2011 r., IV CSK 335/10, OSNC-ZD 2011 Nr C, poz. 59; z 8 kwietnia 2011 r., II CSK 451/10; z 12 kwietnia 2012 r., II CSK 390/11 i z 25 marca 2015 r., II CSK 402/14).

Powstaje praktyczne pytanie: Według jakiej daty powinno się przeprowadzić analizę wysokości szkody wierzyciela? Należy bronić poglądu, że nie przed upływem dnia wymagalności wierzytelności wierzyciela i zarazem nie przed upływem dnia, który jest ostatnim dniem na prawidłowe złożenie wniosku o ogłoszenie upadłości. Ten ostatni upływa natomiast po czterech miesiącach od dnia zaistnienia stanu niewypłacalności w rozumieniu art. 10 i 11 PrUp. Chodzi tu o domniemanie, że jeżeli dłużnik nie wykonuje wymagalnych zobowiązań przez trzy miesiące, to uważa się, że utracił zarówno zdolność do wykonywania wymagalnych zobowiązań pieniężnych, jak i miesięczny termin do złożenia wniosku upadłościowego. Zaistnienie stanu niewypłacalności spółki jest kategorią obiektywną, a nie subiektywną. Zupełnie nielogiczne byłoby prowadzenie analiz na ostatni dzień, w którym należało złożyć wniosek o upadłość, w sytuacji gdy nie powstała jeszcze wierzytelność w stosunku do spółki. Taka symulacja – jako dotknięta poważnym błędem metodologicznym – prowadziłaby do fikcyjnego obrazu szkody.

Nie powinien umykać uwadze fakt, że postępowanie upadłościowe jest kosztochłonne. Upadłość (poza w praktyce rzadkimi przypadkami zbycia całego przedsiębiorstwa upadłego) oznacza zatrzymanie działalności gospodarczej spółki, a to pociąga kolejne koszty: zwolnienia grupowe, niedokończone kontrakty, demobilizacja organizacji gospodarczej, jaką była spółka z o.o. Składniki mienia upadłego sprzedawane przez syndyka w warunkach sprzedaży wymuszonej nie osiągają zazwyczaj cen rynkowych. Poza tym niezależnie od zasady równego traktowania wierzycieli ustawodawca grupuje wierzycieli upadłego w czterech kategoriach zaspokojenia (art. 342 PrUp). W ramach tej kategoryzacji typowy wierzyciel spółki z o.o. z obrotu gospodarczego nie jest wierzycielem uprzywilejowanym.

Przepis art. 299 KSH nie uchybia możliwości dochodzenia roszczeń odszkodowawczych względem członka zarządu na zasadach ogólnych, przy czym wówczas z pełnym ciężarem dowodowym (art. 415 KC). Dotyczy to także odszkodowania za te postaci szkody, które nie są objęte zakresem działania art. 299 KSH.

W oparciu o gramatyczną (językową) analizę treści art. 299 KSH stwierdzić należy, że nie chodzi o szkodę w postaci braku zaspokojenia wierzyciela w ogóle. W konkretnym stanie faktycznym wierzyciel może nie uzyskać jakiegokolwiek zaspokojenia w ogóle, także w sytuacji gdy członek zarządu w czasie właściwym złoży wniosek o ogłoszenie upadłości. W wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 7 lipca 2020 r. (VII AGa 498/19) trafnie wskazano, że nawet terminowe złożenie wniosku o ogłoszenie upadłości może nie doprowadzić do jakiegokolwiek zaspokojenia wierzyciela.

Szkoda w rozumieniu art. 299 KSH nie jest szkodą w postaci doprowadzenia przez członka zarządu do upadłości spółki czy do jej niewypłacalności. Zawinione doprowadzenie spółki do upadłości jest deliktem członka zarządu, a dodatkowo spełnia znamiona czynu zabronionego, niemniej taki rodzaj szkody nie jest objęty treścią art. 299 KSH. Szkodą w rozumieniu art. 299 KSH nie jest

szkoda, która wynikła z zawarcia umowy z kontrahentem spółki, w sytuacji gdy ta była już niewypłacalna. Podstawą odpowiedzialności za taki stan rzeczy może być jednak art. 415 KC. Zatem dyskusyjny jest pogląd zawarty w wyroku Sądu Najwyższego z 29 grudnia 2020 r. (I CSK 49/19), że w rozumieniu art. 299 KSH „szkoda może również polegać na zaangażowaniu przez wierzyciela własnych środków w wykonanie umowy, jeżeli wskutek niewypłacalności spółki zaangażowanie to okazało się daremne, a w razie zgłoszenia w odpowiednim czasie wniosku o ogłoszenie upadłości lub otwarcia postępowania układowego wierzyciel w ogóle nie wdałby się w stosunki kontraktowe z niewypłacalną spółką. Zgłoszenie wniosku o ogłoszenie upadłości pełni bowiem m.in. funkcję informacyjno-ostrzegawczą, która pozwala na umożliwienie innym uczestnikom obrotu uzyskanie informacji o stanie majątkowym kontrahenta”.

W orzecznictwie przyjmuje się, że odpowiedzialność z art. 299 § 1 KSH nie ogranicza się tylko do niewyegzekwowanej wierzytelności w jej nominalnej wysokości, lecz obejmuje ona także odsetki za opóźnienie spółki w zapłacie należności będącej przedmiotem bezskutecznej egzekucji (uchwała Sądu Najwyższego z 7 grudnia 2006 r., III CZP 118/06, OSNC 2007 Nr 9, poz. 136). Jak wyjaśnił to Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z 18 maja 2011 r. (III CSK 228/10), w takim przypadku odsetki od zobowiązania pieniężnego spółki mogą być liczone jednak tylko do momentu powstania roszczenia odszkodowawczego z art. 299 KSH, tj. do chwili, kiedy egzekucja przeciwko spółce okazała się bezskuteczna. Roszczenie to nie powstaje bowiem przed stwierdzeniem bezskuteczności egzekucji (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 21 maja 2004 r., III CK 55/03). Niemniej przy wyliczaniu wysokości szkody należy pamiętać, że zgodnie z art. 91 PrUp niezabezpieczone rzeczowo odsetki nie podlegają zapłacie z masy upadłości.

Okoliczność, że szkodę w rozumieniu art. 299 KSH należy powiązać z różnicą pomiędzy faktycznym zaspokojeniem wierzyciela a potencjałem zaspokojenia w przypadku terminowego złożenia wniosku niewypłacalnościowego, również przemawia za tezą, że art. 299 KSH jest funkcją prawa o niewypłacalności.

5. Brak możliwości kwestionowania przez członka zarządu wierzytelności wobec spółki stwierdzonej tytułem wykonawczym, z wyjątkiem przypadku bezskuteczności wobec spółki

Teza o „niewypłacalnościowej” funkcji art. 299 KSH wyraźnie widoczna jest na gruncie wierzytelności wobec spółki z o.o. z czynności prawnej, która byłaby bezskuteczna względem masy upadłości albo względem masy sanacyjnej spółki z o.o.

W orzecznictwie sądowym przyjmuje się, że wierzyciel, aby dochodzić roszczeń z art. 299 KSH, powinien dysponować tytułem wykonawczym w stosunku do spółki (wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 27 kwietnia 2021 r., I AGa 116/20). Członek zarządu w procesie na podstawie art. 299 KSH nie może natomiast kwestionować roszczenia w stosunku do spółki, niemniej gdyby wierzytelność wobec spółki podlegała uznaniu jako bezskuteczna wobec masy upadłości, to może on podnieść taki zarzut.

Członek zarządu spółki z o.o. nie może ponosić odpowiedzialności cywilnej za szkodę wynikłą z niezłożenia wniosku o upadłość spółki w stosunku do

wierzytelności, która jest z mocy prawa bezskuteczna wobec masy upadłości albo w związku z jej upadłością podlega ubezskutecznieniu. Z brzmienia art. 127 ust. 2 PrUp wynika, że bezskuteczność względem masy upadłości może także dotyczyć wierzytelności stwierdzonej prawomocnym orzeczeniem sądowym, korzystającym z powagi res iudicata czy res transacta.

6. Relacja odpowiedzialności za zobowiązania spółki z o.o. do czasu pełnienia funkcji w zarządzie w kontekście odpowiedzialności na podstawie art. 299 KSH

Ścisły związek z tezą o art. 299 KSH jako funkcji prawa o niewypłacalności ma zagadnienie odpowiedzialności podmiotowej na podstawie tego przepisu prawa. Przepis art. 299 KSH statuuje odpowiedzialność członków zarządu za zobowiązania spółki. Nie precyzuje jednak, który członek zarządu i za jakie zobowiązania odpowiada w kontekście możliwych różnych:

- a) okresów pełnienia funkcji w zarządzie,
- b) dat powstania wymagalności,
- c) dat bezskutecznej windykacji zobowiązania,
- d) dat ziszczenia się przesłanek niewypłacalnościowych.

Odpowiednik art. 299 KSH – odnoszący się do tzw. odpowiedzialności osób trzecich za zaległości podatkowe – art. 116 OrdPod w treści § 2 stanowi, że odpowiedzialność członków zarządu obejmuje zaległości podatkowe z tytułu zobowiązań, których termin płatności upływał w czasie pełnienia przez nich obowiązków członka zarządu, oraz zaległości wymienione w art. 52 oraz art. 52a OrdPod powstałe w czasie pełnienia obowiązków członka zarządu.

W orzecznictwie sądowym zwykło się wiązać odpowiedzialność członka zarządu na podstawie art. 299 KSH z okolicznością powstania zobowiązania spółki z o.o. (którego korelatem jest wierzytelność wierzyciela) w czasie pełnienia przez tego członka zarządu funkcji korporacyjnych w spółce. Powstanie zobowiązania oznacza skonkretyzowanie wszystkich jego istotnych parametrów. W wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 4 marca 2021 r. (I AGa 45/20) wskazano, że osoba będąca członkiem zarządu spółki z o.o. w czasie, gdy udzielono spółce dotacji, a niebędąca nim w momencie, w którym zmaterializowały się przesłanki do żądania jej zwrotu, nie odpowiada wobec wierzyciela za zobowiązania spółki na podstawie art. 299 KSH. Z punktu widzenia zasad odpowiedzialności na podstawie art. 299 KSH nie ma zatem doniosłości powstanie stosunku zobowiązaniowego (względnie jego modyfikacja albo rozwiązanie), z którego powstanie zobowiązanie. Nie chodzi tu zatem o zobowiązanie przyszłe, ale o zobowiązanie spółki, które już powstało.

W wyroku Sądu Najwyższego z 4 marca 2016 r. (I CSK 68/15) wyrażono pogląd, że „odpowiedzialność związaną z bezskutecznością egzekucji określonego zobowiązania wobec spółki ponoszą przy tym osoby będące członkami jej zarządu w czasie istnienia tego zobowiązania, a ściślej – jego podstawy, bez względu na to, czy zostali wpisani do rejestru”. W innym orzeczeniu uznano: „[...] objęcie odpowiedzialnością członka zarządu wszystkich zobowiązań spółki, których podstawa istnieje w czasie sprawowania przez niego funkcji, a więc jeszcze zobowiązań wówczas niewymagalnych, jest uzasadnione tym, że ogłoszenie upadłości, o które członek zarządu powinien wystąpić w celu przeciwdziałania

bezskuteczności egzekucji, powodowałoby wymagalność także zobowiązania nie mającego dotąd tej cechy” (wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 13 marca 2014 r., VI ACa 721/13).

Treść art. 299 KSH winna być interpretowana w ścisłym związku z definicją niewypłacalności określoną w art. 10 i 11 PrUp. Otóż w przepisie art. 11 ust. 1 PrUp jest mowa o niewykonywaniu przez dłużnika „wymagalnych” zobowiązań pieniężnych. Dopiero wymagalność zobowiązania pieniężnego ma znaczenie dla ujawnienia się tzw. utraty płynności, a następnie złożenia wniosku o upadłość. Niewątpliwie pozwana złożyła rezygnację przed nastaniem stanu wymagalności wierzytelności powoda do spółki. Zdolność do wykonywania zobowiązań powinna być szacowana z uwzględnieniem wysokości zobowiązań wymagalnych. Jeżeli dłużnik na mocy porozumienia z wierzycielami odroczył termin płatności, wówczas takich zobowiązań nie uwzględnia się przy ocenie jego zdolności, o której mowa w art. 11 ust. 1 PrUp. Wypada w tym miejscu dokonać rozróżnienia pojęć „termin wymagalności” i „termin spełnienia świadczenia” (Dąbrowa 1981: 739–740). Otóż z nadejściem terminu wymagalności po stronie wierzyciela pojawia się uprawnienie do domagania się od dłużnika spełnienia świadczenia (Dąbrowa 1981: 740). Z kolei z upływem terminu spełnienia świadczenia dłużnik, który nie spełnił świadczenia, popada w opóźnienie (Dąbrowa 1981: 740). Jak podsumował to Zoll (2010: 61), „są to [...] dwa różne aspekty tego samego stanu – z chwilą upływu terminu spełnienia świadczenia roszczenie staje się wymagalne”. Sąd Najwyższy w wyroku z 27 września 2013 r. (I CSK 890/12) wskazał, że „wymagalność to stan, w którym wierzyciel ma prawną możliwość żądania zaspokojenia przysługującej mu wierzytelności, a więc chwila, w której wierzyciel może skutecznie żądać od dłużnika określonego zachowania będącego przedmiotem jego zobowiązania i przedmiotem roszczenia wierzyciela”. Dalej Sąd Najwyższy wywiódł, że „chwila wymagalności roszczenia jest zależna od charakteru zobowiązania i przeważnie pokrywa się z terminem spełnienia świadczenia; gdy termin spełnienia świadczenia jest oznaczony w czynności prawnej, ustawie czy decyzji administracyjnej albo wynika z właściwości zobowiązania, wymagalność wierzytelności następuje w tym terminie i zależy, od tego, czy termin zastrzeżono na korzyść dłużnika, wierzyciela lub obu stron. W przypadku tzw. zobowiązań bezterminowych, gdy termin spełnienia świadczenia nie jest oznaczony ani nie wynika z właściwości zobowiązania, wierzytelność staje się wymagalna niezwłocznie po wezwaniu dłużnika do wykonania (art. 455 k.c.)”.

W hipotetycznej sytuacji, gdyby spółka z o.o. miała zobowiązania, których nie jest w stanie wykonać, ale wszystkie z nich byłyby niewymagalne, wówczas niedopuszczalne byłoby złożenie wniosku o ogłoszenie upadłości z uwagi na brak przesłanki niewypłacalności. Wniosek o upadłość podlegałby oddaleniu, a skoro tak, to członek zarządu nie powinien ponosić odpowiedzialności za jego niezłożenie. Taki stan kwalifikuje się jako „zagrożenie niewypłacalnością” w rozumieniu art. 9 PrRestr i daje podstawy do złożenia fakultatywnego wniosku o otwarcie restrukturyzacji.

Przedstawiony powyżej pogląd został przyjęty w orzecznictwie: „Gdy skład zarządu zmienia się, co miało miejsce w przedmiotowej sprawie, odpowiedzialność na zasadach określonych w art. 299 k.s.h. ponoszą osoby będące jego członkami w czasie istnienia wymagalnego zobowiązania, którego egzekucja przeciwko spółce okazała się bezskuteczna” (wyrok Sądu Rejonowego

w Koninie z 13 listopada 2019 r., V GC 1116/17). Podobny pogląd wyrażono w wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 15 listopada 2021 r. (I AGa 118/20).

7. Odpowiedzialność członków zarządu a wpis do rejestru sądowego

Członek zarządu spółki z o.o., którego mandat wygaś, a który nie został wykreślony z rejestru sądowego, nie ma kompetencji do złożenia w imieniu spółki z o.o. wniosku o ogłoszenie jej upadłości ani wniosku o otwarcie jej restrukturyzacji.

W najnowszej judykaturze pojawiła się wyraźna linia orzecznicza, zgodnie z którą odpowiedzialności członka zarządu z art. 299 KSH nie można powiązać z samym wpisem do rejestru, o ile członek zarządu utracił swój mandat, np. w wyniku skutecznie złożonej rezygnacji (Adamus 2001: 33–37). Jest to całkowicie zbieżne z koncepcją o art. 299 KSH jako funkcji prawa o niewypłacalności.

W postanowieniu Sądu Najwyższego z 1 marca 2018 r. (I CSK 660/17) jednoznacznie wskazano, że „wpis określonej osoby do rejestru w charakterze członka zarządu nie rozstrzyga o ponoszeniu przez tę osobę odpowiedzialności na zasadach określonych przez art. 299 KSH. Zgodnie bowiem przyjmuje się, że domniemanie określone przez art. 17 KRSU jest domniemaniem prawnym w rozumieniu art. 234 KPC, które wiąże sąd w postępowaniu cywilnym, przy czym domniemanie to może być obalone, ponieważ ustawa tego nie wyłącza. Domniemanie dotyczy wpisów, a więc obejmuje treść zamieszczoną w odpowiednim dziale rejestru. Ustawodawca uznaje, że – co do zasady – wszystkie dane wpisane do rejestru są zgodne z prawdziwym stanem rzeczy, czyli z obiektywną rzeczywistością. Odpis z rejestru jest dokumentem – środkiem dowodowym określonego stanu, nie zawsze zgodnym ze stanem rzeczywistym”.

W wyroku Sądu Najwyższego z 28 września 1999 r. (II CKN 608/98) wskazano, że „dla odpowiedzialności przewidzianej w art. 298 KH [odpowiednik obecnego art. 299 KSH – dopisek R.A.] przekonanie wierzycieli (dobra wiara), że określone osoby są nadal członkami zarządu, z uwagi na niewykreślenie ich z rejestru, jest bez znaczenia. Odpowiedzialność ta jest bowiem sankcją za kierowanie sprawami spółki w sposób prowadzący do bezskuteczności egzekucji przeciwko spółce”.

Kolejny argument wynika z wyroku Sądu Najwyższego z 25 września 2003 r. (V CK 198/02): „[...] osoba wpisana w rejestrze jako członek zarządu, ale już nim nie będąca, nie ma możliwości wystąpienia o ujawnienie zmiany zarządu w rejestrze. Obciążenie tej osoby odpowiedzialnością na rzecz wierzyciela spółki przełamywałoby więc regułę, zgodnie z którą warunkiem ochrony dobrej wiary osoby trzeciej jest możliwość przypisania temu, kogo dotyczą skutki tej ochrony, stworzenie stanu uzasadniającego dobrą wiarę osoby trzeciej”. Podobnie orzekł Sąd Najwyższy w wyroku z 7 lipca 2005 r. (V CK 839/04): „Tylko osoby aktualnie piastujące funkcje członków zarządu są zobowiązane do złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości (art. 21 ust. 2 prawa upadłościowego i naprawczego). W konsekwencji, odwołany uchwałą wspólników członek zarządu nie ma wpływu na prowadzenie spraw spółki ani nie może jej reprezentować. Nie jest też uprawniony do złożenia wniosku o wpis do rejestru sądowego”. W wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 9 grudnia 2016 r. (I

ACa 2041/15) również zauważono, że „odpowiedzialność z art. 299 KSH jest odpowiedzialnością za faktyczne kierowanie działalnością spółki i jest oczywiste, że powinny ją ponosić jedynie te osoby, które miały możliwość działania za spółkę i w jej imieniu, a nie osoby, które z różnych powodów figurują w rejestrze, choć nie są aktualnie członkami władz spółki”. Zatem data wykreślenia członka zarządu z rejestru sądowego jest pozbawiona doniosłości prawnej w kontekście odpowiedzialności z art. 299 KSH.

8. Podsumowanie – wniosek de lege ferenda

Wąskie ramy artykułu nie pozwoliły na poruszenie wszystkich wątków związanych z regulacją art. 299 KSH z punktu widzenia tej normy prawnej jako funkcji prawa upadłościowego. Niemniej art. 299 KSH nie jest rozwiązaniem gwarantującym wierzycielom spółki z o.o. systemowe zaspokojenie ich roszczeń – powstałych pierwotnie wobec spółki z o.o. – z majątku członka zarządu.

Jakie zatem wnioski można wyciągnąć z zapatrywania, że art. 299 KSH jest funkcją upadłości i restrukturyzacji? W systemie prawa „konkurentem” dla art. 299 KSH jest regulacja art. 21 ust. 3 PrUp. Przepis ten – z uwagi na jego treść i miejsce regulacji – jest ewidentnie funkcją prawa upadłościowego. O ile przepis art. 299 KSH odnosi się do członków zarządu spółki z o.o. (a z mocy osobnego odesłania także do likwidatorów spółki z o.o.), o tyle art. 21 ust. 3 PrUp stosuje się do reprezentantów jednostek organizacyjnych wyposażonych w atrybut zdolności upadłościowej. Zakres zastosowania normy prawnej to główne różnice między art. 299 KSH i art. 21 ust. 3 PrUp. Obie wskazane normy prawne prezentują zbliżone przesłanki odpowiedzialności, zbliżone zasady określenia górnej granicy odpowiedzialności, zbliżone zasady w zakresie inwersji ciężaru dowodowego. Przepisy art. 21 ust. 3 PrUp i art. 299 KSH od regulacji art. 415 KC (abstrahując od sporu o charakter prawny odpowiedzialności z art. 299 KSH) odróżnia rozkład ciężaru dowodowego, a od art. 116 OrdPod – rodzaj wierzytelności przysługujących wierzycielom spółki z o.o. Wobec uniwersalnego charakteru normy art. 21 ust. 3 PrUp przepis art. 299 KSH w istocie rzeczy stał się swoistym *superfluum*.

Wobec zawarcia w Prawie upadłościowym normy prawnej „rozliczającej” reprezentanta dłużnika (*lege non distinguente* członka zarządu spółki z o.o.) z niezłożenia wniosku o ogłoszenie upadłości dłużnika (*lege non distinguente* spółki z o.o.) pojawia się pytanie o sens utrzymywania regulacji art. 299 KSH. Za jego uchyleniem przemawiają dwa argumenty: odwołujący się do prawnego *superfluum* (czyli argument o zbędności normy prawnej) wobec powielenia jego treści przez art. 21 ust. 3 PrUp oraz za nierozpraszaniem norm będących funkcją prawa o niewypłacalności w innych aktach prawnych (np. art. 342 ust. 1 pkt 4 PrUp „ściągnął” do swojej treści sens regulacji art. 14 § 2 KSH).

Akty prawne

Rozporządzenie Prezydenta RP z 27 czerwca 1934 r., Dz.U. 1934 Nr 57, poz. 52 (akt prawny nieobowiązujący).

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j.: Dz.U. 2020, poz. 1740, 2320; 2021, poz. 1509, 2459.

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j.: Dz.U. 2021, poz. 1805, 1981, 2052, 2262, 2270, 2289, 2328, 2459; 2022, poz. 1.

Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym, t.j.: Dz.U. 2022, poz. 1683, 2436.

Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych, t.j.: Dz.U. 2022, poz. 1467, 1488, 2280, 2436.

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa, t.j.: Dz.U. 2021, poz. 1540.

Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe, t.j.: Dz.U. 2020, poz. 1228, 2320; 2021, poz. 1080, 1177, 1598, 2140.

Ustawa z dnia 15 maja 2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne, t.j.: Dz.U. 2022, poz. 2309.

Orzecznictwo Uchwały Sądu Najwyższego

Uchwała Sądu Najwyższego z 9 marca 1993 r., III CZP 116/93.

Referencje

Uchwała Sądu Najwyższego z 15 września 1993 r., II UZP 15/93.

Uchwała Sądu Najwyższego z 25 listopada 2003 r., III CZP 75/03, OSNC 2005 Nr 1, poz. 3.

Uchwała Sądu Najwyższego z 7 grudnia 2006 r., III CZP 118/06, OSNC 2007 Nr 9, poz. 136.

Uchwała Sądu Najwyższego z 28 lutego 2008 r., III CZP 143/07, OSNC 2009 Nr 3, poz. 38.

Uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego z 7 listopada 2008 r., III CZP 72/08, OSNC 2009 Nr 2, poz. 20.

Wyroki Sądu Najwyższego

Wyrok Sądu Najwyższego z 6 czerwca 1997 r., III CKN 65/97, OSNC 1997 Nr 11, poz. 181.

Wyrok Sądu Najwyższego z 28 września 1999 r., II CKN 608/98.

Wyrok Sądu Najwyższego z 14 lutego 2003 r., IV CKN 1779/00, OSNC 2004 Nr 5, poz. 76.

Wyrok Sądu Najwyższego z 20 maja 2003 r., III CKN 1281/00.

Wyrok Sądu Najwyższego z 26 czerwca 2003 r., V CKN 416/01, OSNC 2004 Nr 7–8, poz. 129.

Wyrok Sądu Najwyższego z 25 września 2003 r., V CK 198/02.

Wyrok Sądu Najwyższego z 21 maja 2004 r., III CK 55/03.

Wyrok Sądu Najwyższego z 27 października 2004 r., IV CK 148/04.

Wyrok Sądu Najwyższego z 22 czerwca 2005 r., III CK 678/04.

Wyrok Sądu Najwyższego z 7 lipca 2005 r., IV CK 58/05.

Wyrok Sądu Najwyższego z 7 lipca 2005 r., V CK 839/04.

Wyrok Sądu Najwyższego z 22 września 2005 r., IV CK 75/05.

Wyrok Sądu Najwyższego z 5 października 2005 r., II CK 97/05.

Wyrok Sądu Najwyższego z 7 lutego 2007 r., III CSK 227/06, OSNC-ZD 2008 Nr A, poz. 19.

Wyrok Sądu Najwyższego z 2 października 2007 r., II CSK 301/07.

Wyrok Sądu Najwyższego z 13 grudnia 2007 r., I CSK 313/07.

Wyrok Sądu Najwyższego z 9 kwietnia 2008 r., V CSK 527/07.

Wyrok Sądu Najwyższego z 10 kwietnia 2008 r., IV CSK 15/08.

Wyrok Sądu Najwyższego z 9 maja 2008 r., III CSK 364/07.

Wyrok Sądu Najwyższego z 30 maja 2008 r., III CSK 12/08.

Wyrok Sądu Najwyższego z 26 sierpnia 2009 r., I CSK 34/09, OSNC-ZD 2010 Nr B, poz. 57.

Wyrok Sądu Najwyższego z 9 lutego 2011 r., V CSK 188/10.

Wyrok Sądu Najwyższego z 10 lutego 2011 r., IV CSK 335/10, OSNC-ZD 2011 Nr C, poz. 59.

Wyrok Sądu Najwyższego z 8 kwietnia 2011 r., II CSK 451/10.

Wyrok Sądu Najwyższego z 18 maja 2011 r., III CSK 228/10.

Wyrok Sądu Najwyższego z 12 kwietnia 2012 r., II CSK 390/11.

Wyrok Sądu Najwyższego z 27 września 2013 r., I CSK 890/12.

Wyrok Sądu Najwyższego z 25 marca 2015 r., II CSK 402/14.

Wyrok Sądu Najwyższego z 4 marca 2016 r., I CSK 68/15.

Wyrok Sądu Najwyższego z 29 grudnia 2020 r., I CSK 49/19.

Wyrok Sądu Najwyższego z 13 maja 2021 r., IV CSKP 32/21.

Postanowienia Sądu Najwyższego

Postanowienie Sądu Najwyższego z 1 marca 2018 r., I CSK 660/17.

Wyroki Sądów Apelacyjnych

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 4 marca 2021 r., I AGa 45/20.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 27 kwietnia 2021 r., I AGa 116/20.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 15 listopada 2021 r., I AGa 118/20.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 13 marca 2014 r., VI ACa 721/13.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 9 grudnia 2016 r., I ACa 2041/15.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 7 lipca 2020 r., VII AGa 498/19.

Wyroki Sądów Rejonowych

Wyrok Sądu Rejonowego w Koninie z 13 listopada 2019 r., V GC 1116/17.

Opracowania

Adamus, Rafał. 2001. Odpowiedzialność członków zarządu. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 28.09.1999 r., II CKN 608/98. *Gazeta Sądowa* 11: 33–37.

Adamus, Rafał. 2005. Nowe problemy prawne związane z wykładnią i stosowaniem art. 299 k.s.h. *Rejent* 7–8: 29–45.

- Adamus, Rafał. 2015. Odpowiedzialność reprezentanta dłużnika za niezłożenie w terminie wniosku o ogłoszenie upadłości. *Monitor Prawa Handlowego* 2: 30–34.
- Adamus, Rafał. 2018. Interpretacja „starego” art. 11 Prawa upadłościowego i naprawczego w świetle art. 299 Kodeksu spółek handlowych i 116 Ordynacji podatkowej. *Doradca Restrukturyzacyjny* 1: 21–33.
- Adamus, Rafał. 2020. Limited liability company in Poland, Budapest: *Central European Journal of Comparative Law*.
- Adamus, Rafał. 2022. O nierównowadze w systemie prawa o niewypłacalności: demotywatory restrukturyzacji. *Monitor Prawniczy* 4: 433–441.
- Aleksandrowicz, Marian i Jacek Krauss. 1992. Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 12 kwietnia 1991, sygn. III CZP 46/91. *Przegląd Sądowy* 7: 18–26.
- Allerhand, Maurycy. 1997. *Kodeks handlowy. Komentarz*. Bielsko-Biała: Wydawnictwo Park.
- Błachowska, Sylwia. 1994. Odpowiedzialność cywilna członków zarządu w spółce z o.o. *Jurysta* 6: 7.
- Brol, Jan. 1994. Funkcje postępowania upadłościowego i ich realizacja w świetle praktyki sądowej. *Przegląd Sądowy* 7/8: 20–24.
- Dauman, Jan. 1936. Odpowiedzialność zarządców spółki z o.o. na tle art. 298 k.h. *Miesięcznik Prawa Handlowego i Wekslowego* 3–4: 55.
- Dąbrowa, Janina. 1981. Wykonanie zobowiązań. W: *System prawa cywilnego*. T. 3, cz. 1: *Prawo zobowiązań – część ogólna*, (red.) Z. Radwański, 101. Warszawa: Ossolineum.
- Dunaj, Bogusław. 2007. *Język polski. Współczesny słownik języka polskiego: a – n*. Warszawa: PWN.
- Dziurzyński, Tadeusz. 1936. Odpowiedzialność członków zarządu spółki ogr. odp. za zobowiązania spółki. *Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne* 30: 14–21.
- Giezek, Jacek i Dariusz Wnuk. 1994. Odpowiedzialność cywilna i karna w spółkach prawa handlowego. *Komentarz i przegląd orzecznictwa*. Warszawa: Profi.
- Gurgul, Stanisław. 1991. Odpowiedzialność zarządu spółek kapitałowych. *Państwo i Prawo* 3: 33–37.
- Horobiowski, Jarosław. 2017. Praktyka upadłościowa w Polsce w latach 2002–2012 na przykładzie sądu upadłościowego we Wrocławiu. *Biuletyn PTE* 2: 25–34.
- Kappes, Aleksander. 1998. Uwagi o przesłankach i charakterze odpowiedzialności z art. 298 k.h. *Przegląd Prawa Handlowego* 12: 12.
- Kidyba, Andrzej. 2022. W: *Kodeks spółek handlowych*. T. 1: *Komentarz do art. 1–300134*. Wyd. 17. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Kmieciak, Jacek. 1991. W: Jan Kmiecik, Marian Parszewski. *Odpowiedzialność spółek, wspólników, zarządców*. Szczecin: Wydawnictwo Kontrakt.
- Kopaczyńska-Pieczniak, Katarzyna. 2010. *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*. Wyd. 2. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Kupis, Piotr. 2017. Dysfunkcje postępowań upadłościowych. *Biuletyn PTE* 2: 17–24.
- Litwińska, Marta. 1997. Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 22 września 1995 III CZP 120/95. *Przegląd Prawa Handlowego* 2: 20.
- Nowacki, Andrzej. 2021. *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*. T. 2: *Komentarz*. Art. 227–300 KSH. Warszawa: Legalis.
- Osajda, Konrad. 2014. *Niewypłacalność spółki z o.o. Odpowiedzialność członków zarządu wobec jej wierzycieli*. Warszawa: Wydawnictwo CH Beck.

- Pabis, Robert. 2022. W: Jan Bieniak, Marian Bieniak, Grzegorz Nita-Jagielski, Kodeks spółek handlowych. Komentarz. Wyd. 8. Warszawa: Legalis.
- Ritterman, Henryk. 1936. Zarys prawa handlowego. Warszawa: [s.n.].
- Rymar, Stanisław. 1938. Cywilna odpowiedzialność zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Kraków: [s.n.].
- Staszkiewicz, Piotr i Sylwia Morawska. 2017. Ocena poziomu rzeczywistej ochrony praw wierzycieli w Polsce w latach 2004–2012 – koszty transakcyjne dochodzenia praw z umów. *Biuletyn PTE* 2: 32–36.
- Strzępka, Janusz i Ewa Zielińska. 2015. W: Kodeks spółek handlowych. Komentarz, (red.) Janusz Strzępka. Wyd. 7. Warszawa: Legalis.
- Szajkowski, Andrzej i Monika Tarska. 2005. W: Kodeks spółek handlowych. Komentarz, (red.) Stanisław Sołtysiński, Andrzej Szajkowski, Andrzej Szumański, Janusz Szwaja. T. 2. Wyd. 2. Warszawa: Legalis.
- Szczurowski, Tadeusz. 2022. W: Kodeks spółek handlowych. Komentarz, (red.) Zbigniew Jara. Wyd. 4. Warszawa: Legalis.
- Weiss, Ireneusz. 1993–1994. Problematyka odpowiedzialności cywilnoprawnej związanej z tworzeniem i funkcjonowaniem spółki z o.o. *Krakowskie Studia Prawnicze* 71.
- Wiśniewska, Maria. 1998. Cywilnoprawna odpowiedzialność członków zarządu spółek kapitałowych. Kraków: Dom Wydawniczy Ostoja.
- Zoll, Fryderyk. 2010. Rozdział V. W: System prawa prywatnego. T. 6: Prawo zobowiązań – część ogólna. Suplement, (red.) Adam Olejniczak, 1–95. Warszawa: Wydawnictwo CH Beck.
- Żyżnowski, Tadeusz. 1996. Odpowiedzialność cywilna w spółkach handlowych. Wybrane zagadnienia, *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego* 5: 22–27.